

Kultura ta ideologia

MIKEL A. INTXAUSTI

Kulturari lotzen den gaiak, kultura bera zer den adierazi ohi du zimenduz. Gaurko kulturaren hesparne usatuena datza «senti-pentsa-bizitzeko arau-molde» batean.

Kultura baten jabeak halako pentsa-senti-bizi moldeak ba ditu, ordea hesparne edo definizio hauxe hertsia da, gizona ez baidu iharrots arazten, baizik geldo ta pasibuki definitzen.

Langile menperatu baten kulturaz mintzo naizenean, kultura-jabe bezala deskribitu dezaket, zeren goiean ahitatutako molde berezi hek ba ditu. Kolonizatu den herri batetaz ere berdin derraket: arau-molde horiek ba dituela alegia eta kultura-jabe ba dela.

Bizitzeko-pentsatzeko-sentitzeko molde hek ez dire, ordea, kulturaren ondorio soil bat baizik: kultura (culture, cultivo) segientza edo prasis bat denez gero, «kulturatsu» ajetibua forma bat da, edo, obeago segientza baten ondorioa. Beraz, ajetibatzeraz garamatzen konzetu berbera aktibu behar du. Hargatik molde horiek hertsia dire gizonaren segientza oro hesibarneratu nahi dutenean.

Ez da aski adieraztea menperatuak klase nagusiaren kulturaren itsatsirik daudezela, are gehiago aski ez den bezala menperatuak agintaritzaz hartzen duten neurrian kulturaz askatzen direla. Bai ote dauka agintaritzak kultur-alorra tajutzerik? Edo ta kulturaren adierazia ta adierazkia agortzen al ditu botereak berak?

Ozenki diot —eta hemen doha saiaketa hunen muina boterearen JABEGOAK eta GABEGOAK ez dutela kultura bat neurtzen, kultura NAGUSITU bat (eta ez besterik) adierazten baizik

Gabetasunetik jabetasunera okertuaz, proletargoaren kulturak ez du **bere egítez** kualitatibu aleru bat kobratzen, baizik kuantitatibu soil bat. Egia izanik, hori bai, ta aitzinago erranen dudan bezala, kuantitatibu okertze hunek ba dituela bere baitan kualitasun garraio batzuk.

«Kultura neutrorik bai ote? Zientzia neutrorik bai?» hauxe zen Nanterre-ko ikas-irakasle arteko izan genduen biltzar-gai bat; hara oin-zolaz onhartu zen zientiaren hesparnea: «proletargoaren alde oldartzen den teoria bakarra da zientzia». Oinarriko dokma bezala ibeni zanez gero, gibeletik jarrai zezakena orobatsu ideologiaz suspertua izan behar, maiz eta trazaz bederen.

Baldin ideologia menperatzailea ehorts nah badu, aitziko ideologiak (proletargoarenak adibidez) era berean menperatzaile izaita behar du, zeren eta bestela ez litzake garaile bihurtuko bere ahuleziaz. Halatan, hemen eta edonun aurkitzen den ideologi-gataskak, absoluto jantzikeraz bestitzen delako, kulturaren errealtatea ilunduko du; zeren ideologiak jabetasun har-emanetaz soil-soilik (rapports de propriété) axolduritzen baidire. Esku artean dituen edo ez dituen jabetasun-interesak defenditzeko mintzo da ideologia oro, dagoen «status» bat sustengatu edo ez dagoena desiatu nahian.

Ba dio Althusser-ek «l'idéologie est un système (possédant sa logique et sa rigueur propres) de représentations (images, mythes, idées ou concepts selon les cas) doué d'une existence et d'un rôle historique au sein d'une société donnée» (1). Garrantzitsu zaio ideologiari soziedade berezi bat mantengatzea —hau helburuz—, jabetasun bide berezi batzuk proposatzen dituelarik hortarako. JABE izaita normatibu ez bada ere, jabe izaiteko asmoak normatibukor bihurtzen dire, hau da: saiatzen dire balore-sistema bat hasmatzen, imajinak, ideiak edo mitoak direla medio.

Egun aurkitzen den kulturak iraun maila batean azaltzen badu gizona, da «senti-pentsa-bizi» arazten dion molde gizajo baten pean ibentzen duelako; hunela konpreniz, lehenik, kultura suprastruktura bat litzake: ideologiaren mamua. Eta bigarren, gain-estruktura hunen akatsaz suspertua: jabetasun har-emanen maskara.

Ikusmira huntan, kultura antzuar beste KULTURA BAT oposatzeak ez lioke gizonari mesede handirik eginen: askatuko duen motor bakarra **produzioaren jabetzea** bailitzake... Hau da, gutxi gora-behera, marxismulari mekanizisten eta gure herriko zenbait sindikalist-berrien dokma itsua. Noski itsua, zeren sozialist herrietako Langille Berria, beste «senti-pentsa-bizi» molde batutaz hornitua dagolarik ere, akulturatzen da: kultura neutro batean alegia (ideologiari dagokionez positibu litzake proletargoaren kultura hau, baina gizon osoari dagokiolarik malor zitzaiokeela nago).

Argi nadin; klase-burruka ahittu den sozialist herrian, adibidez, kultura ← → BESTE KULTURA etsaikeriarik ez da; gure baitan gerlakide dire

(1) «POUR MARX» LIBURUAN, 238 horrialdean.

ordea: menperakor ikuskizunari iraultzaile erantzun bat darraikio, ideolegi-gataska iratzariaz. Elkarganako etsaikeria beheititzen denean, ordea (eta hau da sozialist errealtatea), ideologiari buruz neutro-tasun bat bilakatzen da —barne etsairik ez baidu— eta halaber gizonari buruz neutro gerta ohi da. Hau derauntsanean, iraganan fundaturik dagit, nehoren gogoetatik ez baiziren arratstuko tchecoslobakitarren desirkunde frustratuak. Aurtengo apirilak 5-ean tchecoslobakitar Komunist Alderdi-ko Komitea bilduta autokritika bat eginaz hasi zen: «...le degré de développement des Etats socialistes au début des années cinquante et l'engourdissement du développement créateur des connaissances qui accompagnait le culte de la personnalité ont conduit à une extension mécanique d'idées, d'habitudes et de conceptions politiques, contraires à nos conditions nationales et nos traditions» (2). Ondikora hurbildu gaituena kreaizaile ezin ahal izaiteak izan da. Galgarriena-rik galgarriena kulturaren lizunkeria izan zaigu, diote (hauxe da «engourdissement créateur des connaissances»).

Pujadismuz mehats ez nazazuten, ezker lepotik jarrai natzaion gaia-ri eta demagun proletargoak berak eskuperatu duela kapitalist produzio-modua jauntxo oro manukor araziaz; ordea, nola hasterdu diteke proletargoa lehen zituen BEHAR ZANPAKORRETIK? Edo ta arestian erran dudanari lotuaz, itzul dezadan galdera: berez normatibu ez-ezik, luzarorako asmoak normatibukor arazten dionez, ordea, ez al du botere hutseren morroikerian luz araziko GIZON BERRIA jabetasun berri hunek?

Gero liburuan ongi zion Atsular-ek, usantza zaharretaz ari zelarik: «Bat egin eta bat ari». Halaxe, burges alienakor produzio giroko fisiku-sikolojiku usantza eta behar sublimatuak alda al ditzazke agintaritzaz eskuperatzearekin? «Car c'est avant tout la continuité de besoins développés et satisfaits dans une société répressive qui reproduit toujours à nouveau la société répressive dans les individus eux-mêmes. Les individus reproduisent dans leurs propres besoins la société répressive même à travers la révolution». (3). Joan-etorritan ez dabil Marcuse errealtatea hunela kritikatzeko duenean: gizarte berezi edozeinean (berdin sozialistetan) gizonak bizi izatu duen zanzazioak, bere hezurretaraino sartuaz, zanzazio- seme halakatzen du.

Zama hunen adierazia OJETU-IZATE batean datza egungo kapitalist konsumo-gizartean, eta egungo sozialist-produzio-gizartean berriz, OJETU-IZATE berdina edireiten da. Gizona eramana ta erakarria da, bere beharrak bortxatuak bertikalki, eta bere ahalak, beharrak bezanbat hestituak.

(2) *La liberté en surcis*, PRAGUE 1968, liburuatik aterata.

(3) MARCUSE, *La fin de l'utopie*, 11.gn horrian.

Gabegoatik Jabegoarako bide askatuan (hau al da erreboluzioa?), lehengo gizarte menperatzaileak iratxeki zizkion behar zanakor berberak mantengatzen ditu sozialist langile berriak ere; eta behar zanakor hekin batean Reboluzioa bera hain ditekete faltsotu, nun aitzinako morroikeria bezain zanpatzaile izan baitake beregandik sortzen den jabetasun berria.

Ahatik nion, bere egitez, jabetasunak ez duela garraio kualitatibu bat kobratzen, «...et c'est précisément cette continuité des besoins répressives qui a empêché jusqu'à maintenant le saut de la quantité à la qualité propre à l'avènement d'une société libre» darraitza Marcuse bera. Nahiz eta deritzaioneko sozialist gizarte batera jin, bainan zanakor usantza eta aztura zaharrak ez baditu plegatzen, halaber behar eta hazkuntza berri batzuren jabe egiten, gizona ez litzake gizon askatua.

Finean, bere kulturak kuantitatibu molde berriak lort arren (kultura NAGUSITU-berri bat), posible litzake giza-dimensioa ardiets ezin izaitea. Ara, jabetasun berri batek nola egin dezakean huts, jabetasunaren gakoa ukitzen ez duen arteino. Gako hau askatasunaren funtsan datza: beharrak aldatuaz, gizona bere kabuz eta inizatibaz bestelakatu. Pasibu gurdi-bidetik ez badugu bera higi arazten, sozialist gizarte bateko heziketak akulturari jarraikiko du.

Gain-estruktura bateren hasmakizuna balitza, ideologiaren gomen-dio legoke soil-soilik kultura; eta langile-agintaritzak ideologia oro apurtuko lukean eran, akulturatsu gizaki bat bilakatuko luke, zeren ideologiarekin batean «kultura ← → BESTE KULTURA» alor betakor hau apurtuko bailuke.

«kultura ← → BESTE KULTURA» adierazten dudanean, gizadia behar-rean dagoena espresatu nahi dut, hots: zanpatzen duen «haragizko» ikusmena salatzeke, beste «haragizko» ikusmenaz hornitu; iretstzaile den ikusmen-bizikerari kreatzaile den bat, oposatzea, alegia. Behar-zanakorrek ez dire ittotzen agintaritza eskuz-esku aldatu delako, zanpazio bera itto delako baizik. Itotze hau pertsunaren zimendarrian ediren behar litzake, eta ez bakarrik agintaritzaren axalean.

Behar zanakorren artean pasibu-egoitza da botereak itsasten duen okerrera. Signuz aldatuko balitz ere (berdin sozialist urekin bataiatuaz) pasibu-egoitza hori mantenga dezake botereak, eta hau behar horiek sublimatzea da.

Deritzaionez, lanaren-indarra medio delarik eta ideologia berezi bat (kapitalarena) suntsi nahian, kontrako ideologiak (proletargoarenak) benetako lanaren-indarra sinplifikatzen du: iduriz bakar-bakarrik besoetakoa onhartuz. Lana, ordea, besoekineta zerebroarekin egin ohi da; lan indarra hain da besoetakoa, nola burukoa. Gizonaren azpi-fun-

tsan bi hek datza beraz. Baldin batetaz jabetzen bagera «gizon askatua» predikatzea, erdi-egi litzake; bateren jabetzearekin bestea nagusitu dela ere zabaltzea, dokmakeri itsua. Itsua, gertatuaren aurka aritzea dalako.

Maiatzakoan Fraitzia-ko Kom. Alderdiak tajuzko jokabiderik hasmatu ezin bazuen, zen, ikas-irakasleak langileriaren etsai amorratu bezela tratatzen zituelako. Iragaitzaz derradan nola komunisten iritzi ikas-irakaslek «des groupes étrangères à la classe ouvrière» ziren (4).

Buruaren indarra ez da askatzen besoarena eskuperatu delako, eta halaber intelektual boterea ez da giartzen besoaren alienazioa urrutiratzen den bezain prest. Azken huneri erreketeta bat dario, behar-beharrezko baldintza baida; halere askikor baldintza ez da, zeren etxekoneko errextasunagaitik ez dago-berez-ontolojiku sorkunderik. Adimen gidak libro gerta ditezten, adimen bera behar da ukitu, eta fisiku indarrari bezala autonomia osoa behar zaie eman.

Hemen datza kulturaren gakoa, proletargoarena ere noski: gizon osoa, blokean, har behar dugu, askatu nahi badugu gizon hau. Kreaizaile behar duela izan bere bikote-motor funtsan.

Ideologiari buruz dauzkagun oharrak ahanzt gabe, zernolakoa den kultura hunela proposatuko nuke: gizonaren-gizonagaitik etengabeko kreaizio unea. Atergabeko ittute baten gisa, ondorioz eta bere baitatik, darraitza «pentsa-senti-bizi» molde hek. Hauek, arauak edo formak direnez geroz, iraun-mailara aurtikitzen dute gizona; izan-maila bera aktibu litzake beraz. Ahatik, langile zanpatua eta herri zanpatu bat hornitzen dituen kulturak, adierazten digu zelako izan-iraun mailan dauden: kreaizioa hurkatzaile-maila hutsean. Konsumoko deritzaion gizarteak erraiak nahasten badizkigu (maiatzako Fraitzia-koak nahasi hunen goragala izatu ziren) da gauza bat bihurtu gaituelako ta kreaizaile indar oro uzkurtu digulako. «AGO IXIL; TA IRETS EZAK; GAUZA» Sorbonne-ko harmora batek adierazten zuenean, akultura bortitzarekin zanpatua zegoen gizartea salatzen zuen. Eta besterik irets ezinean, azkenean gu-geu iresten hari: sujeto-ojetibizatuko kanibalist filosofia da gure kultur nagusitua.

«Gizonaren-gizonagaitik etengabeko kreaizio unea» nion; bere bitzita landu behar duen alimaliaz ari gera ta segientza prasiskor batek «hala» edo «hala»-katzen du. Dagidan ekintza ta kreaizioa bezanbat, ainbat eta gizonago bilakatzen da. Ez dakart nere aisara «gizonaren-gizonagaitik» bikote hau, gizonaren ekintza guzia bere aldamenekoen itzul-inguruan dabilelako. Zanpazioak morroi zanpatua behar duen bezala, ekintza zuzena laister ta husu idekitzen da besteen ondasunean;

(4) Komunist trakt batek hala zion poliza Flins-go fabrikan sartuta, —langileekin batean— intelektualak barnera sartzeko zeudenean.

lehenak, gizonaren-gizonagaitikako zanzazioa ageriz, besteak ordea etengabeko kreazioa. Ekintza oro gizonaren erroetan lotzen da, beraz.

Ustekabean egungo gizartean gertatu ohi dena garamatza bereizketa hunek, irakatsiz nola proletargoaren kultura edo herri menperatu baterena (berdin da) ez direla agintzen dutenen kulturearen ispilua, gizon-gizonagaitik zanzazioarena baizik. Zanzazioaren beraren itzurpidea da menperatzaile boterea; gaitz-gaitza zanzazioa bera izanez.

Zanzazioaren aurkako gerlak agintaritzatik pasa behar dala, bixtan da; bainan ezin du neholatan agintaritzaren hutsa dastatu.

Iragaitzaz berriro derradan nola komunistak derdi gehienak, nola «ezketiar» politikagile zonalteak, nola «aurrerakoi» mugida ainitzek, zanzazio bera arratzen duten agintaritzaren usainean: ideologiak bortsatzen dituzenez, burrukaren jomuga motz bat (boterea soil-soilik) absolutizatzen dute. Zer dire franko eta frankin «trupa-betetze» rebindikazioak agerriz, agintaritzaruntzako tresna ozenak ezperet?. Zer, botoka eta txartelak, zanzazio zilegiaren mandatari fidelak baizik?.

Demagun gure herriaz denaz bezan batean, boterea lort dezagun izardi ainitz ixurtzen ari dela; ez gaitzen ordea laxo, izardi hauek ontzi antzuan eror ez ditezen. Epe-motzako askatasuna antzua baida.

Gure herri-kultura, gure herriaren kreazioa, gaur-egundik planteatuta daukagu, eta benetan igeskeri zaigula biharko edozoin Boterearen amets soilan esperatzea. Zeren botere hau pertsuna ororen kreaiziotik sortuko ez balitz, zanzatzaile bihurtuko litzaiguke, jerarkitasunaren dinamikak esijitzen duenez. Indar fisikuen nagusitasuna malkor litzake, parez-pare buruaren indarrak nagusitzerik ez badute.

Gizona ta herria askatzeko zanzazioaren zuztarak berak ukitu behar ditugu, gizonaren-gizonagaitik kreaiziotik ezinaren kondiziotik. Ideologiaren galbaia ona bainan hertsia da: kondizio betarik materialak bakarrik linburt arazten baiditu. Berehala zanzakor usantzak seme mekanizistak eginen ditu, eta luzaroan agintaritzaren jerarkikeria nagusituko litzake.

Pertsunak, herri bat izan nahi badugu, txikiatzen gaituen kultura antzuarri (kreatzerik-eza) kultura sakon bat oposatzea diogu... Herri jabetzea norberaren jabetzatik pasatuko da.

AZKEN OHARRAK

Hitzetik-hortzera aritu izan banaiz ere, gure herrian nabari dire gai heken eten-ezina konkretua dela erraten duguten aieru batzuk. Zerk lo garatzen dakusagun, aieru labur bi soil-soilik iben nahi ditut. Hala-

tan astraktukeria, laburki bederen, ez zaigu galgarri izanen: Euskelduna gizon kreatzailea izan ez dadin, lehenbiziko arduraz **memoria iluntzea** izan dute. «Ba dirudi kolonizatua gerotik-gerora oroitzapena galtzeko zoriari errendaturik dagoela» (5) dio A. Memmi-k, gizon zanpatauz nehork ez bezala idatzi duen jaunak;

Eta benetan, izan gindezkenarekin estal nahi izan baidigute-ta ez gerana, ordea gerana ezin gindezkenaren gomendio estali digute-ta.

Hau gizona ta herria maila bin atakatzea da:

1.—PERTSONAL FISILOGI BARNEAN ZAURITUZ

Fisiologi barne-muina eri da gorputzak ematen ari den biologiko erantzuna gaiztotzen denean; euskelduna hezitzerakoan (naturaren aurka eginaz) naturak berak baldindu zuen gorputzez, beraz gogoaz ere bai. Fisiologiko baldintza hek bloke-blokez markatzen dute gizon osoa; hunela, pentsa arazten dioten kondizioeak, logikoak ez bakarririk, fisiologikoak ere dire. Lucien Sebag-ek argi ikusi zuen arazo hau zionean «La langue est un produit de l'activité humaine répondant à des besoins déterminés qui commandent son organisation... il est décisif de se demander à partir de quelles transformations de l'organisme le signifiant este devenu la méditation fondamentale entre l'homme et le réel» (1). Hauxe da kaka, gizonen eta taldeen ekintzan zehar—eguneroko segientza— estructures bat oinarritzen da eta hunek hizkuntza lojiko bat dario.

Behar dugun eguneroko komunikazioaren adierazia izanez, hizkuntza ere eguneroko komunikazio horien funtsa, hots, gure hezibidearen adierazkia da; eta herri bat geralako eta hasieratik erantzun berezi bat permatzen herabe izan ez dugulako, galdegin beharrean gaude zergaitik «gorputzez» gaixotu zaigun erantzun «biologiko»-logiko hori (euskera), erantzun gaiztotu baten bidetik sartuz (erdera). Zauri hau herri-fisiologiak pairatzen du, zeren gizonaren gorputzak estraina; hune-laz, zauri giartuak narrioa dakar eta narriok kualitatibu-aldaketa. **BERE ERANTZUN-BIDEA UZTEN DUENEAN, BESTE HERRI BATEAN BILAKATZEN DA HERRIA.**

Euskal Herririk ezin hizkuntzaren-biologia zokoratzen badugu; Euskal langile Herririk ezin oinarritzko lanabesik gabe: Hunat hemen gureganatu behar dugun (erderari expropiatuz) produzio-tresna bat.

(5) A. Memmik, bere «Portrait dun colonisé» liburuan, 139 gn. horrialdean

(6) L. Sabag, MARXISME ET STRUCTURALISME, 130 gn. horrian.

Gure herri-gorputza eri dela bixtan da:

—langile zalekeriak multinazional-herria egin nahi gaituelako herri-memoria galaraziko digu.

—langilearen zapaltzaileak, atzo interesatuak, bainan egun interesatzen ez zaielako, herri-oroitzapena arratstu nahi digute.

—atsegingarririk (Ersatz) gabe pertsonalki hezi gaitazen, gure langile-zaletasuna herri-kontzientziaz susperturik izan behar; langile-zaletasuna dute herria kreatu ta landu nahi duten guziak.

2.—IXTORIA GAIZKOATU BAT ZABALDUZ

Zenbatenaz eta NOIZ-ari ta NUN-ari dagokien parametroa galtzen den, hainbatenaz eta txiroagoak eta laburragoak dire giran izaiteko posibilitadeak eta erantzunak. Ixtorian sartzea parametro hunen baitan igeri egitea da, gizon izaiteko posibilitadeak eta erantzunak parametro hark mugatzen dituelako.

Eskolatik has eta azken T.V.-ko gai arte, mundik-nora parametro honetik hastanduko gaituzten dabilta: Felipe II-garrenaren akolituak edo Louis XIV-garrenaren seme maitatuak omen ginen, eta ez Santso Handiarenak edo Albrit jaunarenak; Cisneros jauna ahitatzen digute ta erre izatu zuen hamaika apez eskualdun ixiltzen; herri-giroaren konzienziaz eta gogoaz husturik, erregearen desioei lotzen dituzte Zumalakarregirenak; ...etb.

Gure herriak, zibilizazio balore guztiz, tekniku-baloreak dituelarik sartuko da planet-aroan, zeren aitzinerako ditugun bide zabalak huntuat soil-soilik suspertzen dire.

Herriaren iturburueta hurbil gaitezen aurrerako ta aurrerako erantzuna proposatzen dugunez gero, kreaioa, dagoen zimendu gainean, erazan behar baida. Kreaio hunen beharrak kreaioz asetzen baditugu kulturak askatuko gaitu ta kulturala izanen da gure iraultza.

Kulturaren konzetu zabal eta betakor (maila guzietako espresio askatua) hunen izenean derragun bortizki Agustin Chaho-kin «EUSKELDUN LITERATURAREN BERPIZKUNDEA «IKUSTEN» DUTENEN TRIUNFO HANDIA IZANEN DA» (7).

(7) A. Chaho, **VOYAGE EN NAVARRE** liburuan VIII gn. kapituluan.

Gai huntaz irakur geneza:

- MARCUSE, L'homme unidimensionnel, Minuit, Paris 1968
Eros et Civilisation, Minuit, Paris 1968
La fin de l'utopie, du Seuil, Paris 1968 (lehen kapitulua bereziki)
- J. STOETZEL, La psychologie sociale, Flammarion, Paris 1963. Lehen zatia:
L'individu et la culture. IV. gn kapituluan: La socialisation de l'individu.
eta III gnean.: le caractère national et la «personnalité de base» 65-70
horrietan.
- L. ALTHUSSER, Pour Marx, Maspero, Paris 1968, (irakurgarria bere 7gn. ka-
pitulu osoa «Marxisme et Humanisme» izenekoa)
- F. FANON, Peau noire masques blancs, du Seuil, Paris 1952, bere «le noir et
le langage» zatia oso ona da.
Por la revolución africana, Fondo Cultura econ., Mexico 1965, interesga-
rriak lehen eta bigarren kapituluak (racismo y cultura)
- A. MEMMI, Portrait du colonisé, J. J. Pauvert,
L'homme dominé, Gallimard,
- L. S. SENGHOR, Liberté I. Negritude et humanisme, du Seuil, Paris 1964
- JANHEINZ JAHN, Muntu, l'homme africain et la culture néo-africaine, Seuil,
1961
- R. LAFONT, La révolution régionaliste, liburuan «conscience régionale et
conscience historique» IV gn. kapitulua
- X. X., Un futuro para España: la Democracia económica y política, Le Globe,
Paris 1967
- L. SEBAG, Marxisme et structuralisme, Payot, Paris 1967

Mikel A. Intxausti